

ma'lumot olish mumkin. O'zbek va ingliz maqollarida gender belgilarining ifodalanishi, asosan, erkak va ayolga xos o'ziga xos ijtimoiy rollarning ifodasidir. Bu maqollar o'zining o'g'itli, xalqona va axloqiy xarakteriga ko'ra, har ikki xalqning madaniyati, qadriyatlarini va dunyoqarashlarini aks ettiradi [2].

Anonim xarakterga ega bo'lgan maqollar mazmunida, aksariyat holda, insonlarning gender rollari va jamiyatdagi o'rni bo'rtma aks etib turadi. Masalan, *Qizning ko'ngli xashak, yigit ko'ngli ipak* maqoli mazmuniga diqqat qaratsak. Ushbu maqolda o'zbek jamiyatiga xos bo'lgan azaliy gender tasavvur aks etgan bo'lib, ayollarning qalbi bilan hisoblashmaslik, ularning qalbini, hissiyotlarini e'tibordan chetda qoldirish, shu bilan barobarida qarshi jins vakili hissiyotlariga keng o'rin ajratish, unga o'ta muhim omil sifatida qarash aks etib turibdiki, bu yillar davomida shakllangan urf-odatlar mahsuli sifatida maqolda qoliplashgan [3]. O'zbek maqollarida ifodalangan ayol leksemasi quyidagi obrazlarni ifodalashga xizmat qilgan:

1. "Bir ayolning makri qirq tuyaga yukdir" maqoli ayollarning aqliy va psixologik qobiliyatlari, ijtimoiy munosabatlardagi mahoratini va o'z maqsadlariga erishishda qo'llaydigan strategiyalarni ifodalaydi. Ayol obrazi bu o'rinda salbiy konnotatsiya kasb etib, makkorlik va hiylanayrangni anglatuvchi ma'noda gender stereotiplarini aks ettiradi. Shu bilan birga ayollarga xos omilkorlik, o'tkir aqliy qobiliyat, ayyorlik kabi jihatlar ham bo'y ko'rsatganki, bu ayolday nozik xilqatning mushkul vaziyatlarda kuch-qudrat orqali emas, aqliy tafakkur orqali kurashishini ham anglatadi. Birlilik, asosan, erkak nutqida faol qo'llanib, ayollarga nisbatan ishonchsizlik ma'nosini ifodalaydi.

2. "Uch ayol – to'rt g'iybat" maqolida ayol so'zi salbiy stereotipik xususiyatlar bilan bog'lanadi. Maqol ayollar o'rtasidagi munosabatlarni g'iybat va mish-mishlarga moyil deb tasvirlaydi. Ushbu maqolda o'zbek mintalitetiga xos bo'lgan ijtimoiy bosim sezilib turadi. Bilamizki, o'zbek jamiyatida ijtimoiylashuv juda kuchli, har bir o'zbek jamiyat va atrofdagi kishilar oldida o'zini javobgar deb biladi, ular bilan hisoblashishga o'zini mas'ul deb tushunadi. Chunki u yoshligidan "Odamlar nima deydi?", "Qo'ni-qo'shni oldida uyatga qolamiz" kabi jumlar ta'sirida ulg'aygan, shu sababli butun bir jamiyatda kishilarni muhokama

qilish kuchli. Tabiatan so'zamol va sergap bo'lgan ayollar orasida insonlarni muhokama qilish, ularning hayotiga qizish va o'zaro axborot almashish juda kuchli bo'lgani sabab yuqoridagi kabi maqollar shakllangan. Bu kabi qo'llanishlar ayol so'zining semantikasini cheklaydi va gender stereotiplarini voqelantiradi.

3. "Ayolning aqli uning go'zalligida, erkakning go'zalligi uning aqlida" maqolida ayol so'zi erkaklardan farqli o'laroq, asosan tashqi ko'rinish bilan bog'liq holda keltiriladi. Bu maqoldagi *ayol* so'zining qo'llanilishi jinslararo farqlarni keskin ajratib, ayollarning aql-idrokini erkaklarnikidan pastroq qo'yadi. Ayol so'zining bunday semantik chegaralanishi gender tengsizlikni yuzaga chiqargan holda ayollarning intellektual salohiyatini to'liq e'tirof etishga to'sqinlik qiladi.

4. "Ayolning og'zidan chiqadigan gap, ikki kun yashar". – Bu maqolda ayolning so'zlari va fikrlari ko'proq an'anaviy ijtimoiy normaga muvofiq ravishda qabul qilinishi ta'kidlanadi. Bilamizki, o'zbek oilalarida asosiy qarorni erkaklar qabul qiladi, istalgan muammoning oxirgi yechimi erkak so'zi bilan yakunlanadi. Shu jihatdan bu o'rinda ayollarning oiladagi o'rni va fikriniga munosabat aks etmoqda [4].

O'zbek maqollarida erkaklar ko'pincha boshqaruvchi, mehnatkash va yuqori ijtimoiy mavqega ega shaxs sifatida tasvirlanadi. Ayollar esa oilaviy va hissiy mas'uliyatga ega, asosan, oilaviy qadriyatlarni targ'ib qiluvchi shaxslar sifatida ko'rsatiladi.

Ingliz tilidagi maqollar ham erkak va ayolga xos ijtimoiy rollarni aks ettiradi, ammo ularning gender stereotiplari o'zbek maqollariga nisbatan ba'zan yanada erkinroq va zamonaviyroq ko'rinishda bo'lishi mumkin. O'zbek tilida esa ayolning ijtimoiy maqomi asosan "*uy bekasi*", "*ona*", "*xotin*", "*qiz*", "*kelin*" timsollarida namoyon bo'ladi. Ammo "*rahbar ayol*", "*fan arbobi*" kabi maqomlarining mavjud emasligi, ayollarning qadr-qimmatini tushirmaydi, chunki o'zbek erkaklari ayollarni zaif jins sifatida asrab-avaylab, e'zozlab yurishni xohlaydilar. Ularga, avvalo, saranjom-sarishta uy bekasi, maslahatchi turmush o'rtog'i, mehribon ona kerak: "*Xotining yaxshi bo'lsa, bu dunyoning charog'i*" kabi maqollar ana shu qarashlar mahsuli deyish mumkin.

Ingliz tilidagi jins belgili maqollarni tanlashda *man* leksemasidagi "*erkak*" va "*odam*"

ma'nolarini farqlash qiyinlashdi. *Man* komponentli ko'plab maqollar, umuman, shaxsni tavsiflaydi: *Every man has a fool in his sleeve* (so'zma-so'z. Har bir odamning yengida axmog'i bor) – Har to'kisda bir ayb; *A man can do no more he can* (so'zma-so'z. Odam qo'ldan kelganidan ortiq narsa qila olmaydi.) – Boshdan yuqoriga sakrab bo'lmaydi; *All men are mortal* – O'lim muqarrardir; *A man can die but once*. – Bir boshga bir o'lim. Oxirgi ikki ingliz misolining muqobil variant sifatida o'zbek tilidagi “bandalik ekan” diniy xarakterli iborani ham olish mumkin. Iboralar “hamma o'ladi, u Xudoning bandasiga xos, joyi jannatda bo'lsin” kabi mazmuni ifodalaydi [6].

Ingliz maqollarida ayollar ko'pincha oilaning ichki hayotini saqlovchi, mehribon va saxovatli shaxslar sifatida tasvirlanadi [7]. Misol uchun:

1. **“Behind every successful man is a woman”**. – Ushbu maqolda ayolning erkak muvaffaqiyatida beqiyos o'rni va qo'llab-quvvatlovchi sifatidagi roli ta'kidlanadi. Bu o'rinda ayol nafaqat oilani qo'riqlovchi, oila asosi sifatida, balki oila boshlig'i sanalgan erkak muvaffaqiyatining asosiy omili sifatida ko'rsatilmoqda. Bu maqol orqali ingliz madaniyatida, o'zbek jamiyatidan farqli o'laroq, ayollarga xos omilkorlik, aql-zakovatning tan olinishini ko'rish mumkin.

2. **“A woman's place is in the home”**. – Bu maqolda esa ayolning an'anaviy gender roli ko'rsatilgan, ya'ni ayolning asosiy o'rni oilada va u oilaning farovonligi uchun mas'uldir.

Ingliz maqollarida erkaklar ko'pincha ijtimoiy va iqtisodiy muvaffaqiyatlarga erishuvchi shaxslar sifatida tasvirlanadi, ayollar esa oilaviy hayot va muhitni saqlovchi, qo'llab-quvvatlovchi rolni bajaradi va bu jihati bilan o'zbek maqollaridagi ayol roliga o'xshashdir [8].

XULOSA (CONCLUSION). O'zbek va ingliz maqollarida gender belgilarining ifodalanishida ba'zi o'xshashliklar va farqlar mavjud. Har ikkala madaniyatda ham ayollar oilada

mehribon va asosan ichki ishlarni boshqaruvchi, oilani asrab-avaylovchi, oila farovonligiga mas'ul shaxslar sifatida tasvirlanadi. Biroq, ingliz maqollarida ba'zan ayolning yuksalishi yoki erkakni qo'llab-quvvatlashi haqida ham o'ziga xos g'oyalari ifodalanadi, bu esa ingliz jamiyatining zamonaviy ijtimoiy o'zgarishlarga moslashganligini ko'rsatadi. O'zbek maqollarida esa an'anaviy gender rollari va stereotiplari kuchliroq ifodalangan. Ayollarning ko'proq oilaviy mas'uliyatlariga va hissiy holatlariga e'tibor qaratilgan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Nasrullayeva N.Z. Ingliz va o'zbek tillarida olamning frazeologik manzarasida gender konseptlarining shakllanishi: Filologiya fanlar doktori (DSc) dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent: O'MU, 2018. – 71 b.;
2. Насруллаева Н.З. Национально-культурная специфика гендерных стереотипов в английской и узбекской фразеологических системах // Хорийий filologiya, № 4. – T., 2017. C.34-38.
3. Maqollar va ularning ma'nosi haqida umumiy qo'llanma. – Toshkent, 2019.
4. Raynor, T. Gender in Proverbial Wisdom: A Cross-Cultural Study. Oxford University Press, 2015.
5. Allport, G. W. The Nature of Prejudice. Addison-Wesley, 1954.
6. Mukarramov M. Ko'chimlarning o'zaro munosabati // O'zbek tili va adabiyoti. – Toshkent, 1976. – №5. – B. 50–56.
7. Muhamedova S. Valentlik nazariyasining Yevropa va o'zbek tilshunosligidagi rivoji. – Toshkent: Universitet, 2000. – 12 b.
8. Qurbonova M. Genderolingvistik tadqiq yangi paradigma sifatida // O'zbek tili va adabiyoti. – Toshkent, 2014. – №2. – B. 43–47.

“FAHM- FAROSAT, AQL” KONSEPTI BILAN BOG‘LIQ LEKSEMALARNING LINGVOMADANIY TAHLILI

*Abdujabbarova Feruza Abdunazarovna
Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti
Tillar va maktabgacha ta’lim kafedrasi
filologiya fanlari nomzodi, dotsent*

ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЙ АНАЛИЗ ЛЕКСЕМ, СВЯЗАННЫХ С КОНЦЕПЦИЕЙ РАЗУМА

*Абдужаббарова Феруза Абдуназаровна
Ташкентский институт экономики и педагогики
Кафедра языков и дошкольного образования
кандидат филологических наук, доцент*

LINGUISTIC AND CULTURAL ANALYSIS OF LEXEMES RELATED TO THE CONCEPT OF MIND

*Abduzhabbarova Feruza Abdunazarovna
Tashkent Institute of Economics and Pedagogy
Department of Languages and Preschool Education
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor*

feruzaabdujabbarova@yandex.com

<https://orcid.org/0000-0002-9348-8484>

Annotatsiya: Ushbu maqolada til ijtimoiy hodisa bo‘lish bilan birgalikda madaniyat bilan ham uzviy bog‘liqligi, bugungi kunda insonlar, xalqlar, mamlakatlar o‘rtasidagi iqtisodiy-siyosiy, madaniy hamda ilmiy aloqalar, xalqaromadaniy kommunikativ jarayonlar tilshunoslik sohasida tillarning o‘zaro munosabati va til madaniyati hamda tilning milliy o‘ziga xos ko‘rinishi va madaniyatshunoslik o‘rtasidagi alohida spetsifik yo‘nalishi va predmetiga ega bo‘lgan yangi soha-lingvokulturologiyaning yuzaga kelishi hamda tarixiy obida sanalmish “Qutadg‘u bilig” asari pandnoma sifatida o‘z shonshuhratiga ega, bu holat o‘z o‘rnida millatimizning tarixiy bosqichida aqli, fahm-farosatlilik milliy o‘zligimiz hamda madaniyatimizga poydevor vazifasini o‘taganligi haqida so‘z boradi. Shu bilan birga asar tilida keltirilgan aql, fahm-farosat konsepti bilan bog‘liq leksemalar tahlilga tortildi.

Kalit so‘zlar: lingvokulturologiya, lingvomadaniyatshunoslik, millat, milliy an’analar, urf-odatlar, konsept, adektivlik, ma’nodosh sifatlar, leksema, sema.

Аннотация: Эта статья посвящена тому, национальный язык всегда связан с культурой, экономические, политические, культурные и научные связи между людьми, народами, странами, международные культурные коммуникативные процессы имеют особое специфическое направление и предмет в области лингвистики и культурологии, такие как языковое взаимодействие и языковая культура. «Кутадгу билиг», являющийся историческим памятником, имеет свою славу как пантомим, в котором говорится о том, что на историческом этапе нашей нации мудрость, проницательность послужили основой для нашей национальной идентичности и культуры. При этом к анализу были привлечены лексемы, относящиеся к понятию интеллекта, простодушия, представленные в языке произведения.

Ключевые слова: лингвокультурология, лингвокультурология, нация, национальные традиции, обычаи, понятие, адекватность, значимые прилагательные, лексема, сема.

Annotation: This article is devoted to the fact that the national language is always connected with culture, economic, political, and scientific ties between people, peoples, countries, and international cultural communication. Linguistic interaction and linguistic culture are special directions and subjects in the field of linguistics and cultural studies. The historical monument "Kutadgu Bilig" has its fame as a scholar who says that at the historical stage of our nation, wisdom and insight served as the basis for our national identity and culture. At the same time, lexemes related to the concept of intelligence and simplicity were involved in the analysis of the work.

Key words: linguoculturology, nation, national traditions, customs, concept, significance, significant adjectives, lexeme, sememe.

KIRISH

Har bir xalqning tarixi o'z milliy madaniyatining ko'zgusi sanaladi. Milliy madaniyat o'z ichiga urf-odatlarini, qadrlil bo'lgan an'analar, xalqning dunyoqarashiga, e'tiqodiga oid milliy qarashlar, aytimlar, maqol va matallarni oladi.

Ma'lumki, jamiytdagi har bir inson o'z holicha madaniyatni tashuvchisi, ma'lum bir ma'noda esa til, madaniyat, tarix va badiiy adabiyotga ta'sirini o'tkaza oluvchidir.

Har bir til jamiyatga xizmat qiluvchi ijtimoiy hodisa ekanligi tan olingan, tilning aloqa vositasi vazifasiga madaniyat, milliy dunyoqarash, tilning milliy ko'rinishini ham yuklatilgan.

Bugungu kunda o'zbek tili tarixiga oid manbalar tili ayni ajdodlarimiz ijod namunalarida til madaniyatini o'rganish, millatning shakllanishidagi eng muhim vosita bo'lganligini tadqiq etish masalasi maqola mavzusining dolzarbligini belgilab beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Til va madaniyatning o'zaro bog'liq ekanligi, madaniyatning tildagi in'ikosi, tilda madaniyatning ifodasi, uning aks etishi kabi masalaning tilshunoslikda o'rganilishi yaqin yillardan boshlandi. Ularning metodologik asosi sifatida V.M.Shaklein, V.V.Vorobyov, V.N.Teliya, V.A.Maslovalarning ishlarini ko'rsatish o'rinlidir. O'zbek tilshunosligida ham lingvokulturologik soha jadallik bilan rivojlanib bormoqda, bu sohaning ilmi asoslanishi borasidagi ilk izlanishlarga "O'zbek tilida lingvokulturologik yo'nalish" (A.Nurmonov), "Tilning mukammal tadqiqi yo'llarini izlab" (N.Mahmudov).

Lingvokulturologiyaning ilmiy asoslanishiga doir ayrim mulohazalar" (N.Sayidrahimova) hamda D.Xudoyberganovanning "Matnning atropotsentrik tadqiqi" nomli dissertatsiyasini belgilash mumkin. Mazkur ishlarda lingvokulturologiya yo'nalishining fan sifatida rivojlanishi, fanining mazmun-mohiyati, predmeti va tadqiqot obyekti masalalari o'rganilgan.

Ana shu g'oyalar asosida ming yillar davomida chet elda yangi fan – lingvokulturologiya vujudga keldi va XX asrning 90-yillarida maxsus soha sifatida shakllandi.

TAHLIL VA NATIJALAR. "Qutadg'u bilig" asari pandnoma sifatida o'z shon-shuhratiga ega, bu holat o'z o'rnida millatimizning tarixiy bosqichida aqlli, fahm-farosatlilik milliy o'zligimiz hamda madaniyatimizga poydevor vazifasini o'taydi.

Turkiy til obidalaridan biri bo'lgan "Qutadg'u bilig" asari asosida shaxsning fe'l-atvori, xarakterini ko'rsatuvchi, fahm-farosat konsepti bilan bog'liq leksemalarning lingvokulturologik xususiyatlari tahlilga tortildi.

"Fahm-farosatli, aqlli" konseptiga doir leksemalar pandnomada bir nechta ma'nodosh sifatlar bilan anglashilgan. "Aql, farosat" semali og leksemasidan

- lug qo'shimchasi bilan hosil bo'lgan **oglyg** yasamasi qayd etilgan semada faqat Yusuf Xos Hojib ijodida qayd etilgan:

Вазирлыкка артуқ бутүн эр кэрək

Оқығлы битигли кэд өглүг кэрək

"Vazirlikka juda ham yetuk kishi

kerak,

O'qimishli, yozuvni biluvchi, juda aqlli (kishi) kerak" (2199).

Farosat so'zining yana bir "zakovat" ma'noli **уқуш** (< уқ = "anglamoq, tushunmoq, uqmoq)

mavhum otiga - *luz* affiksini qo'shishdan hosil qilingan *uquشلuz* "fahmli" semasi bilan asarda eng ko'p qo'llangan so'zlardan hisoblanadi [1. T., 2011.- 162 b.]:

Муны чын билигли уқушлуғ болур

"Buni haq deb biluvchilar zakovatli bo'ladi" (3695).

Ushbu leksemani "Devon"da kuzatilishi: *uquشلuz kishi* (I, 93), uning ilk eski turkiy tilda shakllanganini bildiradi. Bu sifat leksema Qutbning "Xusrav va Shirin" (XIII, 5 a 4) asaridan o'zga XIV asr Xorazm manbalari tilida qayd etilmaydi. "Bilmoq, fahmlamoq, egallamoq" ma'nosini anglatuvchi *bil* = fe'li asosida shakllangan *bilgə* derivati "aqli, dono, bilimdon" semasida ilk bor O'rxun-Enasoy bitiglarida ifodasini topgan (DTS, 99). Mahmud Koshg'ariy mazkur leksemaning "oqil, aqli" (I, 403) hamda "olim" (I, 403) ma'nolari borligini qayd etgan.[1.T.2011.B-60.] Yusuf Xos Hojib asari tilida leksema, asosan, o'zining dastlabki semasida ishlatilgan:

Нәкү тәр эшит эмди билгә тәтиг

"Endi eshitgin, tetik, dono nima deydi" (740).

Ijobiy baho ottenkasiga ega ushbu sifat leksema "bilag'on, donishmand, aqli" ma'nosini anglatuvchi *boғuz* adyektivi bilan sintagmatik munosabatga kirishib, juft so'z tarzida "bilag'on, dono" ma'nosini anglatgan [1.T.2011.]:

Эшитгил нәкү тәр бөгү билгә бәг

"Bilag'on dono beg nima deydi, eshitgin" (327).

"Devon" tilida bilgə *boғuz* shaklli juft so'zi "bilag'on, aqli, donishmand"ni bildirganligi urg'ulangan (III, 248). XIV asr obidalarida *bilgə boғuz* shaklli juft so'zi "bilag'on, aqli, donishmand"ni bildirganligi ta'kidlangan (III, 248). XIV asr obidalarida *bilgə*, acosan, "hakim, hikmatshunos" ma'nosida qo'llanishda bo'lgan (SUYA, I, 242; Qisasi Rabg'uziy, 181 v 1). *Boғuz* sifati keyingi davr manbalarida uchramaydi.

Ta'kidlash joizki, "ong, tafakkur, aql" ma'nosini bildiruvchi 'aql o'zlashmasi XII asrdan eski turkiy til so'z tarkibidan o'rin olgan. XIV asr manbalari tilida ushbu arabcha so'z turkiycha - *lyz* qo'shimchasi ishtirokida *'aqllыz* sifatini yasashda qatnashgan (Qisasi Rabg'uziy, 231 r 16; XIII 33 b 11) va boshqa arabcha *'aqil* (Qisasi Rabg'uziy, 10 r 18; Г, 51 b 11; XIII, 23 b 14; НФ 75 a 1) o'zlashmasi bilan ma'nodoshlik qatorini shakllantirgan. *Uquशलuz* leksemasining keyingi

davr obidalarida onda-sonda ishlatilishi, *boғuz* ning esa iste'moldan chiqib ketishini *'aqllыz* va *'aqil* leksemalarining faollashuvi natijasi deb qaramoq lozim. O'rganilayotgan ma'noning dostonida ifodalanishi borasidagi mulohazani yuqorida zikr etilgan *uquш* ot leksemaning Yusuf Xos Hojib tomondan muayyan o'rinda "aqli, zakovatli" ma'nosini anglash uchun ishlatilganini qaydlash bilan yakunlashni ma'qul topdik [1.T. 2011. B-103]:

Ham pandnoma, ham "Devon"da yinchkə leksemasi "ingichka, yupqa" ma'nosini anglatgan (DTS, 261). Yusuf Xos Hojib ushbu so'zni "andishali, rejali" semasini bildiruvchi saqynuq leksemasi bilan valentlik munosabatiga kiritadi va "farosatli, aqli" ko'chma ma'noni ifodalashga xizmat qildiradi:

Эй йинчкә сақынуқ тиләгли ынал

"Ey, farosatli, andishali (xotin) istovchi jo'ra" (4393).

"Bosh miya" ma'nosi pandnomada *məңə*, "Devon"da *məңu* (mi'ni (II, 346) shaklli ot leksema bilan ifodalangan. Yusuf Xos Hojib ushbu so'zni "to'la, butun" semali *tolu* sifati bilan bitishtiradi va "miyasi to'la, o'ta aqli" ma'nosini ifodalaydi:

Билиглиг уқушлуғ мәнәси

толу

"Bilimli, zakovatli, miyasi to'la (kishi)" (5975).

Hozirgi o'zbek tilidagi *miyasi to'la* birikmali sifatining ibtidosi aynan Yusuf Xos Hojibning so'z yasash mahorati bilan bevosita bog'liqligini qayd etish ayni muddaodir.

Tahlil qilinayotgan ma'noning qadimgi turkiy til va eski turkiy til manbalarida "bilim, aql, fahm" ma'nolarida kuzatilishi, *bilig* yasamasining poemada "aqli, dono" semasida ishlatilganini e'tirof etadi [1.T. 2011. B.93]:

Нә эзгү нәң - ул билигләр сөзи

"Donolar so'zi qanday ezgu narsa" (3989).

"Aqli, ziyrak, es-hushli" ma'nosini ifodalashda doston muallifi "yurakli, qalbli" hamda "jonli, qaynoq" ma'nolari bilan qadimgi turkiy tilda (DTS, 316) qo'llangan *koңulluz* derivatiga murojaat etadi [1.T. 2011. B.105]:

Көңүллүг кәрә хам кәз өглүг кәрәк

"Es- hushli hamda juda aqli bo'lishi kerak" (2431).

Mazkur derivat kishi soʻzi bilan birikib, **көңүллүг киши** birikmali sifatini yuzaga chiqargan va “es - hushli, ziyrak kishi”ni ifodalagan:

Коңүллүг киши сөз унутмас болур
“Es-hushli kishi soʻzni unutmaydigan boʻladi” (2432).

Soʻnggi maʼno “Devon”da **көңүллүг эр** birikmasi bilan anglashilgan (III,377). “Qisasi Rabgʻuziy” tilida **көңүлли** (19 r 22), **көңүллү** (6 r 4), **көңүллиг** (6 r 5) fonetik variantlari “yurakli, koʻngilli” maʼnosida ishlatilgan.

Tahlil etish jarayonida inson ongida voqelanadigan “fahm-farosatli, aqli” konseptiga oid leksemalar paradigmasida aqlning “yoʻq”ligi, meʼyordan kamligini bildiruvchi leksik birliklar ham mavjudligi, ular, asosan, biz koʻrib chiqqan soʻzlarga antonimlik munosabatini tashkil qiladi, tahlil qilingan leksemalar bilan zid maʼnoliligi bilan xarakterlanishi aniqlanadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, “fahm-farosatli, aqli” konseptiga oid leksemalar milliy madaniyatning darajasini, maʼnaviy yetuklikka intilishda asosiy omillardan biri ekanligini hamda miqdori “farosatsiz, befahm, aqlsiz” semasini anglatuvchi adʼyektivlardan deyarli ikki baravar ortiqligini koʻrsatdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Абдужаббарова Ф. “Кутадғу билиг”даги шахс белги-хусусиятини англатувчи лексика. Филол. фан. ном... дисс.–Т., 2011.–162 б.
2. Абдуллаев. Х. “Кутадғу билиг”даги халқ мақолларининг бадий-эстетик

вазифалари // “Кутадғу билиг” – буюк маънавий мерос. Илмий конференция материаллари. –Т., 2010.

3. Арзиев Р. Лексико-стилистические особенности языка поэмы «Кутадгу билиг» Юсуфа Хос Хаджиба. Автореф. дисс. канд. филол. наук.–Алматы, 1991.
4. Asadova S. “Qutadgʻu bilig”ning badiiy xususiyatlarining oʻrganilish tadriji. Qarshi, 2014.– 56 b.
5. Дадабоев Х. “Кутадғу билиг” матнида бадий актуаллашган лексик воситалар хусусида// Стилистика ва прагматика. Профессор С. Каримов таваллудининг 60-йиллигига бағишланган илмий-назарий конференция материаллари.– Самарқанд. 2010. 4-5 июнь. 48-52 –бетлар.
6. Дадабоев Х,Хамидов З., Холманова З. Ўзбек адабий тили лексикаси тарихи.– Тошкент:Фан, 2007.
7. Nurmonov A. Ovrupoda umumiy va qiyosiytilshunoslikning maydonga kelishi. Nurmonov A.Tanlangan asarlar.2- jildlik.- Toshkent:Akademnashr, 2012.- B.23-40.3
8. Маслова В.В. Лингвокультурология в системе гуманитарного знания/ Критика и семиотика. – М.,1987.
9. Раҳматуллаев Ш. Ўзбек тилининг этимологик луғати (Туркий сўзлар). - Тошкент: Университет, 2000. -600 б.
10. Раҳматуллаев Ш. Ўзбек тили луғатининг туркий қатлами. -Тошкент: Университет, 2001. -351 б.

